

CÍSAŘ A KRÁL

FERDINAND I. HABSBURSKÝ

***10. 3. 1503 – †5. 7. 1564; od r. 1521 arcivévoda vládce rakouských zemí, českým králem zvolen 23. 10. 1526 a korunován 24. 2. 1527; dne 17. 12. 1526 byl zvolen uherským králem, korunován byl v listopadu roku 1527; 5. 1. roku 1531 byl zvolen a 11. 1. téhož roku korunován římským králem; od r. 1556 římským císařem; syn Filipa I. Sličného a Johany zv. Šílená.**

VZDĚLANÝ „SUCHAR“



*Císař a král
Ferdinand I. Habsburský*

Ferdinand Habsburský se narodil ve Španělsku na zámku Alcalá de Henares u Madridu a dětství prožil na dvoře svého španělského dědečka z matčiny strany.

Rozhodně nepatřil mezi krasavce. Byl pobledlý, nahrbený, měl hubenou, 165 cm vysokou postavu, zřetelně předsunutou dolní čelist, silný dolní ret a údajně téměř stále otevřená ústa. Zajímavé na něm byly snad jen jasné a živé oči. Postrádal smysl pro humor a žil velmi střídmě; údajně jedl pouze jednou denně a jeho jedinou „neřestí“ byl lov. Zároveň však prý byl kultivovaný, poměrně vzdělaný a mluvil a psal španělsky, francouzsky, latinsky a italsky; němčině se naučil dodatečně,

ale česky uměl jen několik slov. Co se týče náboženství, byl oddaným katolíkem. Dvakrát denně se zúčastňoval mše, každý pátek chodíval na procesí a desetkrát za rok býval u zpovědi a přijímání. Jako panovník byl cílevědomý, neústupný, vyznačoval se organizačtorským talentem a z Habsburků snad největším smyslem pro diplomacii.

NOVÁ VĚTEV A VELBLOUDI

V letech 1520 až 1522 sepsali Habsburci „rodinnou“ dohodu. Podle ní dostal mladý Ferdinand – s podmínkou, že bude respektovat dynastické zájmy – malý kousek rozlehlé habsburské říše, jíž vládl ze španělského trůnu jeho bratr Karel V.*

* Karel V. (1500–1558), díky tatínkovi Filipu I. Sličnému Habsburk, zdědil po mamince Johaně I. Šílené jak španělský trůn, tak dědičné zatížení projevující se depresemi a návaly křečovitého pláče. Navíc měl tak vysunutou dolní čelist, že nemohl ani při nejlepší vůli zavřít ústa. Jeho říše zahrnovala v podstatě Španělsko, Nizozemí, habsburské državy ve střední Evropě a několik italských knížectví. Španělská větev Habsburků, k níž patřil, byla nesmlouvavě katolická a pruderní, což se projevovalo mj. v ženské módě: převládala v ní černá barva, živůtky měly za úkol zplošťovat poprsí a dekolty byly zcela nemyslitelné. Ferdinand neměl bratra Karla rád a vycházel s ním jen v zájmu rodu; snad proto Karel nikdy nepřišel do Prahy a Ferdinand jako dospělý nenavštívil Španělsko.

Oním malým kouskem byly dědičné rakouské země (Rakousy, Korutany, Štýrsko, Kraňsko, Tyrolsko a habsburská území ve Švábsku), k nimž hodlal přidat kromě Uher i země Koruny české. Nedovedl si totiž představit, že by bez jejich peněz a vojáků mohl porazit Turky ohrožující Evropu.

I když nástupnictví na český trůn měl Ferdinand zajištěnou smlouvou, kterou jeho dědeček uzavřel 20. 7. roku 1515 s Vladislavem II. Jagellonským, musel podstoupit volbu; toto právo si čeští zástupci stavů nedali vzít.

Byla to ale jen hra či formalita. Jeho šance jistila prestiž habsburského rodu, nedůvěra či nechuť představitelů českých stavů k ostatním zájemcům o český trůn (mezi nimiž byl polský král či vnuci Jiřího z Poděbrad) a jeho ochota rozdávat sliby a peníze. Například nejvyššímu purkrabímu Zdeňku Lvu z Rožmitálu se za volební hlas revanšoval tím, že za něj zaplatil dluh ve výši 50 000 zlatých.

Budoucí český král ve svém německy psaném volebním slibu hovořil o tom, že bude zachovávat basilejská kompaktáta, že nebude dosazovat do vyšších zemských úřadů cizozemce, zachová dosavadní svobody i celistvost zemí Koruny české a že bude pokud možno trvale sídlit v Praze. Slíbil také zaplatit celý panovnický dluh (který však k jeho nemilému překvapení činil nikoliv 150 000 zlatých, ale dvojnásobek) a české šlechtě obzvláště imponovalo jeho ujištění, že ji ochrání před poddanými. To bylo v době Dóžova* povstání a německé selské války** velkým lákadlem.

* György Dozsa neboli **Jiří Dóža** (asi 1470-1514) byl maďarský šlechtic, který v roce 1514 vedl křížovou výpravu proti Turkům a který vyzval „své“ žoldáky k boji proti šlechtě a církevním hodnostářům. Kromě jiného držel v Budíně, tj. dn. Budapešti, v obležení i Vladislava II. Jagellonského. Povstání bylo v témže roce potlačeno a Dóža byl upálen s rozžhavenou korunou na hlavě.

** **Německá selská válka** byla hnutím německých sedláků a vesnické chudiny, jehož účastníci začali v roce 1524 požadovat zrušení poddanství, snížení daní, reformu církve a konec vlády knížat. Hnutí, které vytvořilo tři centra (v jihozápadním Německu, v Durynsku a v alpských zemích) bylo postupně potlačeno.

A tak byl tento Habsburk 23. října roku 1526 kolem 19. hodiny zvolen za své nepřítomnosti českým králem jménem Ferdinand I. Ruce pro něj zvedlo v podzimně chladné Svatováclavské kapli chrámu sv. Víta čtyřia-dvacet zástupců českých stavů. On sám se o výsledku volby dozvěděl již o 36 hodin později, což byla slušná rychlost šíření informací (pamatujeme, že na telefon či telegraf si lidstvo muselo počkat až do 19. století).



Korunovaci svatováclavskou korunou podstoupil 24. února roku 1527; jeho žena Anna Jagellonská byla korunována o den později.

Když kvůli tomu přijel 5. února do Prahy za doprovodu čtyř velbloudů a 3 392 jezdců, Pražané lemující ulice mu mávali, členové cechů vztyčovali korouhve a konšelé vodili jeho koně pražskými městy*.

* **Praha byla tehdy souměstím** tvořeným čtyřmi městy obehnanými vlastními městskými hradbami a řízenými vlastními radnicemi. Připomeňme si, že nejstarší z nich, Staré Město zaujímající 140 ha, bylo založeno v roce 1231 Václavem I., Malou Stranu založil na 20 ha v roce 1257 Přemysl II.

Otakar a Nové Město se rozhodl v roce 1348 vybudovat Karel IV. Ve 30. letech 14. století se k tomuto „městskému spolku“ připojily Hradčany; ty však byly zpočátku městem nikoliv královským (tedy založeným králem), ale purkrabským (založil je purkrabí neboli správce Pražského hradu), a jako takové byly neplnoprávné. Povýšeny či zrovnoprávněny byly teprve za Rudolfa II. v roce 1598, za což mu ovšem musely zaplatit. Ke spojení čtyř pražských měst v jeden celek s jedinou radnicí došlo v roce 1784.

Nepochybovali o tom, že si jejich metropoli zvolí za sídelní město: byla přece tehdy největším městem habsburské říše, pyšnila se větší výstavností než Vídeň, neohrožovali ji Turci a Pražskému hradu prospěly stavební zásahy provedené Vladislavem Jagellonským.

Na oslavu Ferdinandovy korunovace teklo víno proudem a ve Vladislavském sále Pražského hradu se konaly rytířské souboje.

SLIBY CHYBY

Ovšem brzy se ukázalo, že jeho sliby byly v mnohém plané a fungovaly jen jako vějička.

Kromě jiného zahájil velmi rychle centralizaci své vlády nad „trojdílnou“ říší. Necelé tři měsíce po zvolení českým králem, tj. 1. ledna 1527, vydal tzv. dvorský řád (Hofstaatsordnung), jímž odstartoval zřizování centrálních úřadů sídlících ve Vídni. Ta byla podle jeho nařízení ještě v témže roce spojena s Prahou pravidelnou poštovní službou.

Pomyslnému boření hranic mezi jednotlivými částmi jeho říše měly sloužit mj. sňatky šlechticů a šlechticů s protějšky pocházejícími z jejich různých koutů. Do těchto sňatkových plánů zapojil Ferdinand I. tzv. frauimor (podle zkomoleného německého slova „das Frauenzimmer“, tj. „ženská“), tvořený mladými svobodnými šlechticemi, jež měly dodávat lesk dvoru jeho manželky a dvorům dalších příslušnic dynastie. Mladé dámy fungovaly jako volavky pro nápadníky, panovník jim slíbil náležité zaopatření – ovšem s tím, že bude mít právo vybrat jim „vhodného“ ženicha*.

* Česká šlechta neuvyklá tomu, aby si její dcery braly cizince, zpočátku dívky ke dvoru pouštěla jen výjimečně; v 17. století to však již považovala za prestižní záležitost. Možná tomu napomohla tzv. přímluvná psaní, která zavedli nástupci Ferdinanda I. (například Rudolf II.). V nich domlouvali rodičům či poručníkům, aby nebránili sňatku dcery či svěřenky s tím či oním šlechticem. Hlavním cílem tohoto snažení sice bylo upevnování vazeb mezi šlechtickými rody v rámci celé říše, ale **chválili to i lékaři: klesl totiž počet degenerativních sňatků uzavíraných mezi šlechtickými příbuznými.**

O tom, že slovům Ferdinanda I. nelze věřit, přesvědčil Čechy mj. **případ zvaný zemské desky** (o nichž jsme mluvili u Zikmunda). Před svou korunovací si vymohl na českých zástupcích stavů, aby do těchto knih bylo zapsáno, že může ještě za svého života nechat korunovat českým králem svého syna. Ovšem poté, co 2. června roku 1541 zemské desky nešťastnou náhodou při požáru* Pražského hradu shořely, dal do nových knih zanést, že právo jeho rodu na český trůn je dědičné, a tudíž nezávislé na volbě.

* Tento **požár** byl **pro areál Pražského hradu** skutečnou **katastrofou**. **V chrámu sv. Víta se propadly některé partie klenby, shořela střecha Vladislavského sálu**, zničeny byly některé královské pokoje a všechny pokoje královny Anny a vyhořel kostel Všetech svatých i částečně kostel sv. Jiří s přilehlým klášterem; ten **přišel o zvony** – stejně jako chrám sv. Víta. Popelem lehly dvě třetiny Malé Strany a poničeny byly také Hradčany.

Porušování svých slibů dohnal Ferdinand I. do krajnosti zejména tím, že v lednu roku 1547 svolal bez souhlasu zemského sněmu vojsko, které mělo pomoci mj. jeho bratrovi Karlu V. v boji proti německým protestantům. Protože souhlas se svoláním vojska patřil k právům představitelů stavů, rozzlobili se, že byli obeháni, a vyvolali tzv. stavovské povstání, které mělo za cíl omezit královu moc. Bohužel akce byla bez koncepce, chyběla

jí jednotnost, a tak když Habsburci společnými silami porazili německé protestanty, začal Ferdinand I. zametat před českým prahem.*

* Tresty rozhodně nebyly adekvátní provinění. „Klesla tu sláva království českého,“ smutně konstatoval jistý současník. Do měst, která byla postižena nejvíce, byli dosazováni královští úředníci, konaly se konfiskace majetku, padaly pokuty, mnozí účastníci byli uvězněni a na Hradčanském náměstí byli dokonce 22. srpna popraveni primasové Starého a Nového Města pražského a dva rytíři apod. Využit byl i **svérázný a navíc citelný postih zvaný „otevřené brány“**: zakusil ho např. Žatec, který rozzlobil panovníka tím, že ho v době odboje odmítl vpustit do svých bran a donutil ho, aby přespal před hradbami. Za to muselo město **na celých osmnáct let odstranit ze všech svých městských bran vrata**, čímž se stalo městem tzv. otevřeným, a tudíž nechráněným.

Dá se říci, že šlo o nácvik pomsty, k níž Habsburci přikročí po bitvě na Bílé hoře. Ovšem čeští stavové se v rámci možností celkem rychle vzpamatovali a chystali se dál prosazovat své požadavky.

PRAŽSKÝ PARADOX

Ferdinand I. si sice – jak slíbil – zvolil Prahu za své hlavní sídlo, ale pracovní povinnosti mu jen zřídka dovoľovaly zůstat zde trvale delší dobu. Přesto se pokoušel napravit to, že Pražský hrad byl přes veškeré předchozí stavební zásahy málo pohodlný a málo „panovnícký“. Podle historiků to dělal proto, že hrad i vše, co k němu patřilo, považoval v jistém smyslu za rodinný majetek, a tak se o něj jako dobrý hospodář staral – stejně jako se my staráme o své chaty a chalupy.

V letech 1528 až 1529 postavit nové pokoje, resp. nové křídlo pro manželku Annu. Velmi ho rozzlobilo, že Češi tehdy několikrát odmítli uvolnit 600 kop na lázeň pro ni*.

* Veškeré náklady na pražské stavební zásahy musel králi schvalovat český sněm a peníze pak musela vyplatit Česká dvorská kancelář. Mnohdy se ale stalo, že i když sněm vyslovil souhlas, kancelář s lítostí buď sdělila, že „peníze pod rukama nejsou“, nebo rozpočet seškrtala.

Neopomenul zdůraznit, že Vídeň – i když tehdy byla ve srovnání s Prahou poloviční – projevovala vůči jeho požadavkům mnohonásobně větší vstřícnost.

Roku 1534 koupil pět vinic rozkládajících se severně od Jeleního příkopu na pozemku rozlohou srovnatelném s areálem Pražského hradu, a založil tu rozlehlou Královskou zahradu. O dva roky později, v roce 1536, dal rozšířit a obehnat zdí Královskou oboru (dn. Stromovku) založenou zřejmě ve 13. století, spojil ji s Pražským hradem přímou cestou, nařídil do ní nasadit daňky, srnky, jeleny, zubry, zajíce, tetřevy a lišky, a nechal ji osázet zajímavými dřevinami. Založil také tzv. Novou oboru (v níž později vyrostl letohrádek Hvězda), kterou dal v letech 1541 až 1543 také obehnat zdí s brankami, neboť měla sloužit výhradně jemu a dvoru. (Zaručeně ho nenapadlo, že v její jihozápadní části se odehraje závěrečná fáze bitvy na Bílé hoře, která prospěje habsburskému rodu).

V letech 1538 až 1564 stavěl pro manželku letohrádek, později zv. letohrádek královny Anny. Vyrostl na východním konci Královské zahrady, původně byl zřejmě přízemní a nabízel pěkný výhled na Vltavu, staroměstský břeh, vinice pod dn. Letnou a na Malou Stranu. Zadal i zhotovení Zpívající fontány*, kašny nazvané podle zvuku vody dopadající z její horní na dolní část, která stojí před letohrádkem.

* Zhotovení kašny zadal Ferdinand I. známému kovolijci Tomáši Jarošovi. Nejprve mu za práci slíbil 1 400 zlatých, pak licitoval o snížení ceny, a nakonec ho poslal odlévat děla do Košic, kde mistr roku 1570 zemřel. Díky tomu král ušetřil.